

Arslan, Nazlı – Kerestecioğlu, Server Funda, “Maden Kentinin Gündelik Hayatı ve Üretim Dayalı Mekânsal Kullanımları; 1850-1926 Zonguldak Üzülmez Vadisi”, *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 8/15, ss. 219-237. DOI: 10.31765/karen.1126944

Bu makale etik kurul izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektirmemektedir.
This article doesn't require ethical committee permission and/or legal/special permission.

MADEN KENTİNİN GÜNDELİK HAYATI VE ÜRETİME DAYALI MEKÂNSAL KULLANIMLARI; 1850-1926 ZONGULDAK ÜZÜLMEZ VADİSİ*

Nazlı ARSLAN** - Server Funda KERESTECİOĞLU***

* Araştırma Makalesi / Research Article

** Arş. Gör.,
Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü
İstanbul/TÜRKİYE
✉ nzarслан@yildiz.edu.tr
ORCID : 0000-0002-4272-7617

*** Doç. Dr.,
Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü
İstanbul/TÜRKİYE
✉ ozturk@yildiz.edu.tr
ORCID : 0000-0002-3332-8075

Anahtar Kelimeler: Zonguldak, Mekân, Gündelik Hayat, Madencilik

Keywords: Zonguldak, Space, Everyday Life, Mining

Öz: Maden kentleri yer altı ve üstünde devam eden kömür üretimi ve üretime dayalı sanayi faaliyetleri sebebiyle üretilen mekanların ve kullanımlarının özelleştiği bölgelerdir. Maden kentinin mekân yapısına yönelik sorun ve çözümlerinin okunabileceği bir alan olarak gündelik hayatı, o kente özgü yeni mekân kullanımlarını işaret etmektedir. 19. yy. Sanayi Devrimi ile önemi artan kömür üretimi sebebiyle yeni pazar arayışlarının artması, yabancı sermayenin kömür rezervinin var olduğu Zonguldak'ta da yatırımlar yapmasını beraberinde getirmiştir. 20. yy. başlarına kadar artan yabancı sermaye yatırımları ile çok uluslu yapıya evrilen Zonguldak, dönemin maden politikaları ve teknolojik koşulları çerçevesinde kömür üretim pratiğine bağımlı bir gündelik yaşantıya referans vermektedir. Kömür üretimine dayalı bu yaşantı sadece kömür çıkarım ve nakliye işlemlerini değil, aynı zamanda üretime katılanların gündelik ihtiyaçlarına cevap verecek barınma, eğitim, üretim, sağlık, ulaşım çözümlerini de beraberinde getirmektedir. Yabancı ve yerli sermayenin kömür üretimi adına mekâna müdahaleleri ve bu müdahaleler neticesinde kentlinin mekân kullanımları, yaşanan mekâna dair bilgi vermektedir. Yaşanan mekânın hakikatine erişebilmenin yolu olarak; gündelik hayatın keşfine çıkmak ve bu çözümlenmeyi gündelik hayat literatürüne katkı koyan düşünür ve kavramlar üzerinden yorumlamak çalışmanın yöntemini oluşturmaktadır. Çalışmada yabancı ve ulusal sermayenin hibrit üretim anlayışını ifade eden 1850-1926 arasında, üretimin yoğunlaştığı Üzülmez Vadisi ve kolonyel yapılarının gündelik yaşantısı, gündelik hayat literatürüne katkı koyan düşünürler; Lefebvre, De Certeau ve Bourdieu'nun geliştirdiği kavramlar üzerinden analiz edilmektedir. Üzülmez Vadisi'nin 20. yy. başındaki gündelik hayatına yönelik yapılan çalışma; kömür üretim pratiğinin kentsel mekânı ve ona dayalı yaşantıyı şekillendirmedeki rolünü, gündelik hayata referans veren strateji, taktik, ritimanaliz ve habitus kavramları üzerinden ortaya koymuştur. Çalışma kömür üretimi ile şekillenen Zonguldak Üzülmez Vadisi habitusunda, yabancı ve ulusal sermayenin hibrit üretim anlayışını ifade eden 1850-1926 tarihleri arasında gündelik hayattaki üretim, ulaşım, barınma, eğitim ve sağlık fonksiyonlarının kullanımına yönelik olarak geliştirilen çözümler ve mekânsal kullanımlarının ritimlerini zaman mekân ekseninde inceleyerek sınıflandırmıştır.

Geliş Tarihi / Received Date: 06.06.2022

Kabul Tarihi / Accepted Date: 22.09.2022

DAILY LIFE OF THE MINING CITY AND PRODUCTION-BASED SPATIAL USES; 1850-1926 ZONGULDAK ÜZÜLMEZ VALLEY

Abstract: Mining cities are the regions where the spaces are produced, and their uses are privatized due to the ongoing coal production and production-based industrial activities underground and ground. The daily life of the mining city, as an area where the problems and solutions related to the spatial structure can be read, points to the new special use of space. The increase in the search for new markets for coal production with the Industrial Revolution in the 19th century, brought foreign capital to make investments in Zonguldak, where hard coal reserves exist. Zonguldak, which has been transformed into a multinational structure with increased foreign capital investments at the beginning of the 20th, refers to everyday life dependent on the practice of coal production within the framework of the mining policies and technological conditions in that period. Everyday life based on coal production brings not only mining and transportation operations, but also solutions for accommodation, education, production, health, and transportation that will respond to the needs of those involved in production. As a result of the intervention of foreign and domestic capital in the space for coal production, and the use of the space with these interventions provides information about lived space.

As a way of accessing the truth of the living space; exploring everyday life and interpreting this analysis through the theorists and concepts that contribute to the daily literature constitute the method of the study. In this study, the daily life of the Üzülmöz Valley and its colonial structures, where production is ongoing between 1850-1926 with the hybrid production understanding of foreign and national capital, is analysed through the concepts developed by the theorists Lefebvre, De Certeau and Bourdieu who contributed to the daily life literature. The study on the daily life of the Üzülmöz Valley at the beginning of the 20th century revealed the role of coal production practice in shaping the urban space and life, through the concepts of strategy, tactics, rhythm analysis and habitus, which refer to daily life. The city, which was divided into periods based on the production policies of the powers, brought along the rhythms of use due to its spatial organization, and the uses that create these rhythms were examined under the headings of accommodation, transportation, production, education, and health, which include the spatial solutions of daily life. Finally, in the habitus of the mining city, which is formed with new uses within the framework of production habits; the strategies developed for the continuity of coal production and the rhythms of the use of space in the daily life of the city are graphed in the traces of the tactics produced against the strategies.

Giriş

Marksist geleneği takip eden kuramcılar kentin kapitalist ilişkileri üzerinde yoğunlaşarak; mekânın kapitalist üretim sürecinde nasıl üretildiği, bu üretimin hem bir araç hem de bir kontrol mekanizması olarak nasıl kullanıldığı ve bu üretim sürecinde toplumsal yaşamın etkileri üzerine tartışmalar geliştirmişlerdir. Bu yaklaşımlar mekânın sosyal olayların cereyan ettiği bir yer olmasının yanı sıra o olayları da şekillendiren bir etken olarak ele alındığını ifade etmektedir. Henri Lefebvre, Manuel Castells, David Harvey, Edward Soja, Michael Foulcaut gibi sermayenin mekânsallaşması ve toplumsal hareketleri ele alan kuramcılar, mekânı tanımlamak ve tarihsel süreç içerisinde sınıf ve üretim ilişkilerinin mekânı şekillendirmedeki rolünü anlatmak adına farklı teorileri ortaya koymuşlardır.¹

Radikal kuramcıların Marksist gelenekten gelen öğretiler neticesinde uzlaştıkları en önemli nokta mekânın kapitalist üretimin yapıldığı yer olmaktan çıkıp kendisinin kapitalizm tarafından metalaştırılarak üretim nesnesine dönüştüğüdür. Lefebvre, Harvey ve Castells gibi öncü radikal kuramcılar kapitalizmin hayatta kalabilmesi için kentleri kullandığı ve onun pazarlanabilen bir metaya dönüştürerek kendini yeniden var ettiğini belirtmektedir. Lefebvre konuya dair geniş bir perspektif sunarak; mekânın yalnızca soyut ve maddi bir nesne olmadığı aynı zamanda ideolojik, yaşayan ve öznel bir yapıya sahip olduğunu belirtmektedir.² Mekânı kendi

¹ Turut, vd.,2018: 10.

² Arslan, 2009: 8.

içerisinde değerlendirmekten ziyade toplumsal bağlamına ve üretim sürecine odaklanmaktadır. Mekânın toplumsal olarak üretilen bir şey olduğu görüşünü savunan düşünür, bu üretim sürecini de ayrılmaz üç ayak üzerine temellendirir ki bunlar da yaşanan, algılanan ve tasarlanan mekandır.³ Mekânın üretim sürecini ifade eden bu üç boyutu da kapsayacak bir mekân teorisi üretim sürecini anlamamıza olanak sağlayacaktır. Mekânın üretimini ifade eden üç anı ifade eden yaşanan, algılanan ve tasarlanan⁴ mekân kavramsallaştırıldığında ise mekânsal pratik, mekân temsilleri ve temsil mekanları olarak, ifade edilmektedir. Mekânın üretimindeki üç süreç karşılıklı ilişkileri ile tümüyle toplumsal bir üretimi ifade etmektedir.⁵ Toplumsal üretimi anlamak ise ancak o üretime dair gündelik hayatın çözümlenmesi ile mümkün olmaktadır.

Zonguldak yer altı ve üstü ile değerlendirildiğinde farklı mekân deneyimleri ile özelleşen bir üretim kentidir. Gündelik yaşam pratikleri kömürün kent içindeki yolculuğuna bağlı olarak şekillenmekte ve farklı fonksiyonlara dair üretilen kullanım taktikleri mekânı çözümlmek adına yol gösterici olmaktadır. Maden kentinin taşkömürü üretim hikayesini mekânın gündelik hayattaki rolü üzerinden okumak, kente dair özel değerlerin keşfedilmesine de katkı sağlamaktadır. Bu anlamda kentin mekân karakteristiğini yansıtan ilk üretim bölgelerinden biri olarak Üzülmüş Vadisi 20 yy. başında kömür üretim pratiğinin kentsel mekânı ve ona dayalı yaşantıyı şekillendirmedeki rolünün okunabileceği bir örnek olarak kent tarihine ışık tutmaktadır.

1. Yaşanan Mekânı Anlamak Adına Bir Araç; Gündelik Hayat

Lefebvre'ye göre kentsel mekânın üretimi, onunla şekillenen sosyal ilişkilerin de yeniden üretimi anlamına geldiği için mekânın toplumsal bir ürün olduğunu savunur. Bu sebeple gündelik yaşamda kullandığımız mekân fiziksel olduğu kadar aynı zamanda sosyal bir varlık olarak diyalektik bir yaklaşımı gerektirmektedir. Bu noktada *gündelik yaşama* dair kavramsal ve fiziksel öğeler araştırma konusu içerisinde yer almaktadır.

Lefebvre ve Michel de Certeau gündelik hayata dair geliştirdikleri yaklaşımlar ile literatüre önemli katkılarda bulunmuşlardır. Her iki düşünürün de birleştiği ortak nokta; toplum içinde var olan gündelik yaşam pratiklerini ve içindeki gerçekliği açığa çıkarmaktır. Rutin olarak deneyimlenenin sıra dışı ve yaratıcı yönünü açığa çıkarmanın toplumun iç dinamiklerini ortaya çıkarmak için önemli olduğunu savunmaktadırlar.⁶ Gündelik hayat ve doğasındaki ekosisteme işaret eden bir diğer kuramcı Bourdieu ise habitus kavramı ile edinilmiş alışkanlıkların süreklilik ifade etmesi sebebiyle bedende cisimleşmesi ve kültürden etkilenmesi durumunu işaret etmektedir.⁷

Gündelik hayata dair geliştirilen teorilerin ortak özellikleri ışığında temel ilkelerden bahsetmek mümkündür. Gündelik hayat, her gün tekrarlanan alışkanlıklar, gündelik deneyimler, inanç ve uygulamaların sıradan dünyasıdır. Yeniden bir üretim alanı ve diğer dünyaları ayakta tutan temel aktiviteler bütünüdür. Gündelik hayat aktiviteleri düşünsellikten uzak, yapılan ey-

³ Ghulyan, 2017: 26.

⁴ Fiziksel, zihinsel ve toplumsal yani algılanan, tasarlanan ve yaşanan mekân bu 3'lü triyalektiğin bileşenlerini oluşturur. Lefebvre mekânın sadece algılanan ve tasarlanan olduğunu reddeder ve mekânın somut ve soyut ikiliğin çelişkileri ile üretildiğini savunur. Onlardan ayrılmaz üçünü bir pratik vardır o da yaşanan yani toplumsal pratikler ile üretilen mekândır. Sorgulamadan yaşadığımız ve mekân odaklı pratiklerimizi, alışkanlıklarımızı biçimlendiren algılanan mekân, mekânın tasarımını, kuramsal ve soyut kavramlarını, mekânı planlama ve düzenlemeyi biçimlendiren tasarlanan mekân ve aykırı, köktenci, devrimsel ve rutine ara veren sanat, belirsizlik ve us dışı olanı taşıyan yaşanan mekân üçlüsü kendine özgü ritmini bir arada tutan bir triyalektiktir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kurtar, 2021: 353-354.

⁵ Lefebvre, 2014: 75.

⁶ Kırış, 2019: 134.

⁷ Kaplan vd., 2020: 27.

lemlerin uzun bir düşün süresi gerektirmediği alışkanlıkları içermektedir. Günlük karşılaşmaları, bireysel değil spontane kolektifliği içermektedir ve barındırdığı bilgi heterojen ve çeşitlidir.⁸

Gündelik hayat sosyolojisini tanımlayan ve dolayısıyla yaşanan mekânı çözümlmek için tarihsel sosyolojik arka planı anlamlandırmamıza yardımcı olan kavramlar, mekânın üretiminde yerel iradenin geliştirdiği gündelik yaratıcılıkların etkisini ortaya koymaktadır. Bu anlamda radikal kent kuramcılarının gündelik hayatın çözümlenmesine dair geliştirdikleri kavramları ve bu kavramların mekân üzerindeki görünürlükleri tespit edilecektir.

1.1. De Certeau ve Taktik ve Stratejiler

De Certeau gündelik hayatın keşfinde; otorite sahiplerinin mekânı yönetmek ve onu şekillendirmek için stratejiler geliştirdiklerini, bu stratejilere karşı ise gündelik hayatın taktikler ürettiğini savunmaktadır. Taktikler; geliştirilen stratejilerin aksine, otorite sahibi olmayanların gündelik alışkanlıkları ile şekillenmiş ve belirli bir yön ve yöntemi olmayan tüketicilerin mücadele yöntemidir. De Certeau sıradan insanların gündelik hayat pratiklerini keşfetmeye çalışmaktadır. Otorite sahiplerinin dayatmış oldukları stratejileri sadece tüketilen bir şey olmadığını, bu tüketimin de yeniden bir üretimi içinde barındırdığını ve taktiklerin ikinci üretimi ifade ettiğini belirtmektedir. Kullanıcılara özgü eylem modelleri sebebiyle insanlar kendilerine sunulan ürünleri tüketirler ancak ürünleri kendilerine göre tüketebilirler. Tüketilenin tüketim biçimi ise yeni bir üretimi ortaya çıkarır. De Certeau'ın strateji ve taktik kavramları arasında kurduğu ilişki yapı ve eylem (aktör) arasındaki ilişkiye işaret etmektedir. Stratejiler mekân ilişkilerini öne çıkarırken, taktikler zaman olgusu içerisinde kararlılık ve direnç özelliğiyle değerlendirilmektedir.⁹

De Certeau kısaca gündelik hayatın içinde var olan pratiklerin zengin dünyası ile o hayatı çevreleyen büyük ideolojiler, kuramlar ya da devletler arasındaki ilişkiyi anlatmaktadır. Ona göre sıradan insanlar toplumsal ve kültürel çeşitliliğe bağlı olarak sayısız tecrübe ve yerel pratikler ile bir bütündür. Bu da göstermektedir ki hayatın içinde sanat, şiir ve ütopyalar her zaman mevcuttur. Bugün otorite kimde olursa olsun; sözün karşısında sıradan insanların yaşayışları her zaman hayatı değiştirme ve yönlendirme potansiyeline sahiptir.¹⁰

1.2. Lefebvre ve Ritimanaliz

Lefebvre için gündelik kavramı mekânı tanımlama ve çözümlmede anahtar bir rol üstlenir. Bu sebeple gündelik hayatı keşfetmenin mekânın üretimine dair izleri aramak adına en önemli tutmasıdır. Gündelik döngüleri işaret ettiği gibi, tekrarlanan çalışma ve tüketim davranışlarını da kapsar. Monoton olmasına rağmen çelişkili olarak da sürekli değişmektedir. Programlanan bu değişim üretimi, üretim yeniden değişimi üretir. Yaşanmış deneyimler ise mekânın çözümlenmesinde anahtar roldedir.¹¹

Mekânsal ihtiyacı karşılayan ve yaşam kalitesine katkı sağlayan mimarlık, gündelik yaşam pratiklerinden bağımsız düşünülemez. Bu sebeple tasarlanan yani soyut mekân yaşam ve kullanım biçimlerini dikkate almazsa başarı sağlayamaz. Gündelik yaşam pratikleri kullanıcı ile mekân arasındaki ilişkiyi anlattığı gibi, mekânın toplumsal üretimini ve üretim süreci içerisindeki değişimini de göstermesi açısından önemlidir. Yapay çevre sadece somut ve estetik bir nesnelere bütünü olmanın ötesinde o topluma dair ve toplumu yansıtan bir araçtır. Yapılı çevredeki izlerin toplumu yansıttığı düşünülürse mekânın üretiminde pay sahibi tüm anlamsal ilişkilerin çözümlenmesini sağlayan en önemli araç gündelik hayat pratikleridir. Tasarlanan

⁸ Esgin, 2020: 31.

⁹ Yılmaz, 2018:24-28.

¹⁰ Deniz, vd., 2016: 760.

¹¹ Lefebvre, 2018: 29-44.

ve deneyimlenen mekân arasındaki çelişkiler ve paralellikler de ancak gündelik hayatın çözümlenmesi ile mümkün olabilmektedir.

Lefebvre'nin gündelik hayat literatürüne kazandırdığı en önemli kavramlardan biri ritimanalizdir. Lefebvre Ritimanaliz; Mekân, Zaman ve Gündelik Hayat'ta bazı olayları incelemek için ritmi bir analiz aleti olarak kullanmanın etkili bir yöntem olabileceği görüşünü dile getirmektedir. Ritimler ve tekrarlar üzerine ortaya koyduğu çalışmaları gündelik kavramının ikili anlamını kavrayabilmek adına yararlıdır. Bu yaklaşımda biyolojik, psikolojik ve sosyal nitelikteki ritimlerin analizinde gündelik hayatın kavranması bağlamında mekân ve zaman anlayışları arasındaki ilişkiyi ortaya koyar. Doğal, biyolojik ve toplumsal zaman ölçülerinin veya bedenlerimiz ve toplumun ritimlerinin birbirleriyle çakıştığı noktada ritimlerin analizi gündelik hayatı kavranması adına önemli bir araç olarak algılanmalıdır. 1981 yılında yayınlanan Gündelik Hayatın Eleştirisi'nin 3. ve son cildinde ve sonrasındaki son kitabı Ritimanaliz Unsurları'nda ritim kavramı üzerinde farklı örnek ve denemeler ortaya koymuştur. Lefebvre ritimanaliz unsurlarını gündelik hayatın eleştirisi kitabının 4. cildi olarak görmektedir. Bir takım olay ve olguları incelemek adına ritmi bir analiz biçimi olarak ele almaktadır. Ritim onun için bir araştırma nesnesi olmaktan ziyade araştırmanın analiz aracıdır.¹² Ritimleri kendi içerisinde kategorize ederek analiz aracı olarak kullandığı ritim olgusunu tanımlamaktadır. Poliritim iki ya da daha fazla ritmin çatışma ya da ahenksizlik olmaksızın bir arada olmasını, öritmi iki ya da daha fazla ritim arasındaki yaratıcı etkileşimi, aritmi iki veya daha fazla ritim arasındaki çatışma ya da ahenksizliği, izoritmi ise ritimler arasında görülen nadir birliktelik; tekrar, ölçü ve frekans denkliliğini ifade etmektedir.¹³

1.3. Bourdieu ve Habitus

Habitus, Bourdieu'nün sosyolojisi içerisinde merkezi bir öneme sahip bir kavram olarak; sınıfsal pozisyona göre bedensel hareket, zevk ve kararları şekillendiren miras olarak alınmış eğilimler bütünüdür.¹⁴ Alan, sermaye ve habitus kavramları ile sosyal gerçekliği bütün olarak anlama çalışmalarında bulunmuştur.¹⁵ Alan Bourdieu'nün sosyolojik araştırma nesnelerinin kavramsallaştırılmasına yardımcı olan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Alanlarının işleyişinde her birinin iç dinamikleri yani belirleyicileri olarak oyunun kuralları önem arz etmektedir. Oyun metaforu ile oyunun oynandığı yer de alan olarak ifade edilmiştir. Bir başka deyişle sermaye olarak ifade edilen kavramların ifade sahası alandır. Bourdieu'ya göre alanın oluşmasının üç evresi; özerkliğin kazanılması (alan içerisinde gösterilen direnç), yapının ortaya çıkması ve simgesel sermayenin (anlam özerkliğinin kazanılması) oluşmasıdır. Bu evreler ile iç içe olan habitus oluşmakta ve alan kendisini sürekli yeniden üretmektedir.¹⁶

Habitus üzerine çeşitli tanımlamalar olmakla birlikte Bourdieu'nün tanımı farklı görüşlerden etkilenerek en kapsamlılarından biri olarak literatüre kazandırılmıştır. Habitus edinilmiş alışkanlıkların sürekliliği ile bedende cisimleşmesi ve bu anlamda kültürden etkilenmesi durumudur. Kişinin sosyal çevresindeki yerini ve bulunduğu hiyerarşik konumunu, cinsiyetlerini vb. özellikleri göz önünde bulundurarak içinde bulunulan her koşul ve şartta eyleyicilere çözüm yolları bulmaya çalışan bir kavramdır. Tarihsel bir yönü de olan habitus geçmişten geleceğe uzanan bir yapıda bireysel ve kolektif pratiklerin meydana getirdiği tarih üretme sürecini ifade eder. Tarihsel özelliği sebebiyle geçmiş deneyimler aracılığı ile geleceği şekillendirecek şu anki

¹² Lefebvre, 2018: 8-15.

¹³ Lefebvre, 2018: 40.

¹⁴ Bridge, 2018: 147.

¹⁵ Sermaye: Alanda hüküm sürme çabaları sonucu elde edilen her şeydir. Sermayenin bir alan ile ilişkili değilse varlığı da söz konusu değildir. Ekonomik sermaye (maddi ve parasal değerler), Kültürel sermaye (kıt sembolik mallar, beceriler ve unvanlar), Toplumsal sermaye (bir gruba üyelikten kazanılan), Simgesel sermaye (simgesel mekanizmalar) Alan: Sermaye olarak tanımladığı kavramların ifade sahası, oyunun oynandığı yerdir.

Habitus: Edinilmiş alışkanlıkların sürekliliği ile bedende cisimleşmesi ve bu anlamda kültürden etkilenmesi durumudur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kaplan, vd., 2020: 30-33.

¹⁶ Kaplan vd., 2020: 25.

etkinlikleri kapsamaktadır. Habitus alışkanlık ve yatkınlıklar dahilinde insanı biçimlendiren pratik yollar bulmaya iten bir kavramdır. Bireyler zor durumda kaldığında kendi deneyim ve yatkınlıklarından yola çıkarak farklı çözüm yolları üretebileceklerdir.¹⁷

Habitus pratiğe yön veren kurallar topluluğundan ziyade bireylerin yeni durumlara ayak uydurabilmek için yeni stratejiler geliştirmeleri ve yeni adaptasyonlar ile çevreye uyum sağlamlarını mümkün kılan kolektif bir bilinçtir. Habitus hem toplumsal bir üründür hem de toplumsal yapıyı yeniden üreten toplumsal pratikler yapısıdır. Bu özelliği ile yorumlamaya açık öznel, toplumsal yapının etkisiyle nesnedir. Kişiler arası düzeyde işlemesi ile hem mikro, toplumsal yapının bir ürünü ve üreticisi olarak makrodur.¹⁸

Gündelik hayata dair yaşanan mekânın yani deneyimler mekânının hakikati; o mekâna yönelik geliştirilen hayaller, planlar ve bu planlara karşı sadece deneyimi ve kullanımı önceleyen taktikler ile anlam kazanmaktadır. Hem stratejiler hem de onlara karşı geliştirilen taktikler ve bu taktiklerin üretilmesindeki kolektif bilinci ifade eden habitus, ortak bir değerlendirme sürecinde incelenen mekânın geçmiş ve bugününe dair projeksiyon sunacaktır. Kentin fonksiyon gruplarının gündelik hayatı çözümlenmek için kullanılacak taktik, ritim, habitus ve ritim kavramları altında incelenmesi ise; fonksiyon özelinde deneyimlenenin yansımalarını ortaya çıkaracaktır. Yabancı sermayeden ulusal sermayeye geçiş dönemini ve dolayısıyla üretici aktörlerin değişimini ifade eden 20. yy. başlarındaki gündelik hayatı kentsel strüktürünü ifade eden; üretim, ulaşım, eğitim, barınma ve sağlık fonksiyonları üzerinden okunmalıdır.

2. 20. yy. Başlarında Zonguldak'ta Madencilik Politikaları ve Kömür Üretim Profili

Mekânın hakikatinin yaşanan mekânı çözümlenmekte saklı olduğu düşünülürse, maden kentindeki gündelik hayata yönelik göstergeler de mekânı çözümlenmek adına birer araç olarak kullanılmalıdır. Bu anlamda merkez dışında oluşturulan üretim alanlarının yeni merkezler haline gelerek gündelik hayata yön vermesi, bu alanları tümüyle kente dair yaşantının çözülebilmesi adına birer araştırma konusu haline getirmiştir. Üretime dayalı olarak gelişen yaşam, tüm fonksiyonel yapılanma ve bu yapılanmaya dair işleyişi de şekillendirmektedir. Bu anlamda bağımsız bir değişken olarak üretim ve üretime dayalı gelişen fonksiyonel yapılaşma strateji ve taktikler üzerinden yeniden yorumlanabilir. Bu yaşam her gün tekrarlanan ritimleri de beraberinde getirmektedir. 20. yy. başlarında üretim politikaları ve üretici aktörlerin değişkenlik gösterdiği Zonguldak hem çok uluslu sosyal çevresi hem de bu çeşitlilik içinde üretime dayalı farklı mekân kullanımları ile gündelik hayata dair farklı perspektifleri barındırmaktadır. Gündelik hayatın farklı perspektiflerini keşfetmek adına öncelikle kentin üretim ve ilişkili sosyal profiline bakmak yararlı olacaktır.

Kömürün keşfedilmesi bugünkü Zonguldak kentinin sınırlarını belirleyen coğrafya için yapısal ölçekte gündelik yaşamda yeni strateji ve taktiklerin üretilmesi zorunluluğunu beraberinde getirmiştir. Vadilerden çıkarılan kömürün limana nakledilmesi, liman bölgesini merkez haline getirmiş; birçok ticari fonksiyon ve yerleşim bu bölgede yoğunlaşmıştır. Hem işçi sirkülasyonu hem de ticari gemilerin farklı mal ve hizmetleri kent ile buluşturması anlamında şehrin giriş kapısı deniz ile buluştuğu liman bölgesi olmuştur. 1848 yılında üretimin başlamasıyla birlikte merkezde ticaret ve taşımacılık işlerini, vadilerde ise kömür üretimini domine eden aktörler zaman içinde değişmiş ve bu aktörlerin yaşanan mekândaki izleri palimpsest nitelikte kentte kozmopolit bir yaşantıyı beraberinde getirmiştir. 20. yy. başına kadar kentte yaşanan değişimler Tablo 1'de de özetlendiği üzere farklı üretim stratejilerini ve bu stratejilere dayalı yeni yaşantıyı beraberinde getirmiştir.

¹⁷ Kaplan, vd., 2020: 27.

¹⁸ Kırış, 2019: 141-142.

Tablo 1. Üretimin Başlangıcından 20. yy. Başlarına Kadar Kentteki Üretici Aktörler ve Dönemin Kömür Üretim Özellikleri¹⁹

Osmanlı Devleti	- Hazine-i Hassa - Bahriye Nezareti	1848 üretimin başlaması; Yetersiz teknoloji, nitelikli eleman eksikliği ve yer altında çalışmaya isteksiz yerli halk gibi sebeplerle istenilen üretim hacmine ulaşamamıştır.
İngiliz Yönetimi	- Berkley Kardeşler - İngiliz Kömür Şirketi	1849 havzanın kiralanması; İngiltere'deki sanayi devrimi ile metalürji sanayisinin gelişmesi ve kömür ihtiyacının artması sebebiyle havzaya İngiliz ilgisi artmıştır. 1856 yılına kadar süren İngiliz yönetimi dahilinde Hırvat ve Karadağlı işçiler ilk kez havzaya getirilmiştir.
Fransız Yönetimi	- Ereğli Şirket-i Osmaniye	1882 serbest piyasa satışı; %40 oranında üretimin serbest piyasaya satışının izin verilmesi ile yabancı sermayenin havzaya ilgisi artmıştır. 1892'de şirketin kurulmasıyla Kozlu için planlanan liman projesi Zonguldak'a kaydırılmış, 1897'de demiryollarının işletmesi şirkete bırakılmıştır. Lavuarlar, fabrikalar ve varageller inşa edilmiş, 1914-130 milyon altın sermaye, 4500 işçi, 700 mühendis ile 124 adet ocakta üretim devam etmiştir.
Ragıp Paşa	- Sarıcazedeler Madencilik Şirketi	1900 yerli sermayenin havzaya girişi; Şirket Kozlu ve Kilimli de bulunan çalışmayan ocakları satın almış ve tekrar işletmeye açmıştır. II. Meşrutiyet öncesi Ereğli Şirket-i Osmaniye'nin en büyük rakibi üretim hacmini arttırmıştır.
Alman Yönetimi	- Charbonnages Reunies d'Heraclee - Harp Kömür Merkezi	1910 Alman sermayesinin havzaya girişi; Deutche Bank İstanbul'a yerleşmesi sonrası Alman sermayesi Türkiye'ye gelmeye başlamış, havzada Ragıp Paşa'nın sahibi olduğu ocakları Hugo Stinnes devralmıştır. Lavuar ve Kozlu-Zonguldak varageleni kuran şirket, I. Dünya savaşı sırasın Osmanlının müttefiki olması sebebiyle Fransızların bölgeden çekilmesine sebep olmuştur ve Harp Kömür Merkezi Şirket-i Osmaniye'yi devralmıştır.
Rus Yönetimi	- Osmanlı-Rus Anonim Şirketi	1913 Ruslar Karadeniz'de; -Rus şirket bazı ocakları satın aldı ancak Rusların Karadeniz'e yerleşme çabası olarak düşünülen bu hamle tepki ile karşılanmıştır. Dünya savaşı sebebiyle faaliyetlerini durdurmak zorunda kalmıştır.
İtalya+ Yunanistan Yönetimi	- Kozlu Kömür Madenleri Osmanlı Anonim Şirketi	1914- Kozlu ve İhsaniye'deki ocaklarının devralınması; İtalyan ve Yunan sermayesi ocakları devralarak işletmeye devam etmiştir. Bu ocaklar 1923 sonrası ocaklar T.C. İş Bankası Kozlu Kamu İşletmeleri Şirketi tarafından işletmeye devam etmiştir.
Sivil Osmanlı Yönetimi	- Ticaret, Ziraat ve Maadin Nezareti	Kömür üretiminde millileşme hareketi; Bahriye Nezaretinden sonra ilk sivil yönetim dahilinde Almanya'da eğitim görmüş Türk mühendisler bölgeye getirilmiş ve teknik kadrolarda yerli mühendisler yoğunluklu olarak yer almıştır.
Erken Cumhuriyet	- İktisat Vekaleti Yönetimi	Ulusal egemenliğin sağlanmasının ardından, bölgeyi terk eden yabancı yatırımcılar sebebiyle birçok ocak çalışmayı durdurmuştur. Devlet havzada bulunan faklı üretim hacimlerine sahip yabancı sermayeli ocakları işletmeye alarak milli üretim politikasını başlatmıştır.

1829 tarihinde bölgede kömürün varlığının keşfedilmesiyle birlikte Osmanlı devleti işletmeci olarak bölgede kazı çalışmalarına başlamıştır. Yüzeyle yakın kömür çıkarılarak tüketilmiş, derinlere indikçe ise çıkarım işlemleri zorlaşmıştır. Sanayi devrimi sonrası başı çeken ülkelerden İngiltere'nin kömüre olan ilgisi bu bölgede yatırım yapma isteğini doğurmuş ve Osmanlı ile yapılan anlaşmalar neticesinde İngiliz Kömür Şirketi bölgede etkin konuma gelmiştir. Bölgede yeterli rezerv olmasına rağmen yer altında çalışmaya istekli olmayan işçiler üretimin istenilen

¹⁹ Quarted, 2009; Zaman, 2004; Sarıkoyuncu, 1992.

seviyeye çekilememesine sebep olmuştur. Bu sebeple tarihte Dilaver Paşa Nizamnamesi²⁰ olarak geçen havzanın sınırları ve işçilerin çalışma koşullarını belirten bir genelge yayınlanmıştır. Bu genelgenin en önemli özelliği mükellefiyet sistemidir. Bu sistem ile bölgede yer alan köylerin ocaklara işçi sağlama zorunluluğu yürürlüğe girmiştir. Osmanlı coğrafyasından sadece bölgedeki yerli halk bu ocaklarda çalışacak ve bunun neticesinde de vergiden muaf tutulacaklardır. Yaşları 18-50 arasında olan sağlıklı tüm erkekler 12 gün ocakta 12 gün köylerinde olmak üzere çalışmaya zorunlu kılınmıştır. Böylelikle kömür üretimine katılım arttırılmıştır. Kömürün çıkarılmasından nakliyesine kadar her aşamada çalıştırılacak mükellef işçiler 3 kategoride toplanmıştır. İlk grup madenlerde çalışan kiracı, küfeci ve kazmacılardan oluşmaktadır. 2. Grup ise madenin ilerlemesi için gerekli strüktürün sağlanması adına odun temini gerçekleştiren orman işçileridir. Son grup ise açıkta demirleyen gemilere kayıklarla kömür taşıyan ve yükleme işlemlerini gerçekleştiren felekeçilerdir. Bu dönemde mükellef işçilerin yanı sıra kömür işletmesinde yer alan Bahriye Nezareti bünyesindeki askerler de askerlik görevlerini yerine getirmek üzere bölgede madencilik faaliyetlerine katılmaktadırlar.²¹

1882 yılında değişen kömür politikası ile bölgedeki işçi profilinde de dramatik bir değişim gerçekleşmiştir. Bu tarihe kadar devlet, özel işletmelerin çıkardığı tüm kömürü kendi belirlediği fiyat üzerinden almakta ve tekeli bir anlayışla kömür ticaretini yönetmektedir. Bu tarihten sonra yabancı şirketlerin yaptığı lobi faaliyetleri ve küresel ekonomik yaklaşım Osmanlı'yı da serbest piyasa ekonomisine yöneltmiştir. Bu bağlamda özel şirketler tarafından çıkarılan kömürün %40'lık bir kısmı ithal edilebilecek ve şirketler fiyatını kendileri belirleyebilecektir. Bu karardan sonra bölgedeki özel şirket yatırımları artmış ve özellikle Fransızlar Ereğli Şirket-i Osmaniye ile bölgedeki en önemli üretici güç haline gelmişlerdir.²² Öncesinde var olan mükellef ve asker işçilere, özel şirketler bünyesinde çalışan birçok yabancı uyruklu işçi de eklenmiş ve bölge çok kültürlü işçi yoğunluklu bir yerleşim bölgesi haline gelmiştir. 1906 yılında ise tüm Osmanlı vatandaşlarına havzada çalışma izninin verilmesi; Osmanlı'nın diğer bölgelerinden gelen Türklerin kentteki kalıcı yerleşmelerini beraberinde getirmiştir. Bu durum yerleşimin kırılma noktası olarak görülebilir. Daha önce çevre köylerde yaşayan işçilerin vardiya zamanları dışında köylerine dönmeleri kalıcı konut ihtiyacını doğurmamışken, uzak bölgelerden gelen işçilerin aileleri ile Zonguldak havzasına yerleşmeleri konut dokusunun ve dolayısıyla kentsel yaşamın oluşmasına sebep olmuştur. Kalıcı yerleşmelerin ise oluşması Zonguldak'ı kentsel yaşama ve kentsel yaşamın ihtiyacı olan mekânsal kullanımlara daha da yaklaştırmıştır.²³

3. Üzülmez Vadisinde Gündelik Hayatın Mekânları; Strateji ve Taktikler İzinde Mekânsal Kullanımlar

Kentte kömür çıkarım faaliyetlerinin ilk başladığı noktalardan biri olan Üzülmez Vadisi, liman ve üretim noktaları arasında devam eden yaşantının karakteristik özelliklerini okuyabildiğimiz örnek alanlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Şekil 1).²⁴ Vadi boyunca uzanan maden ocakları ve bu maden ocaklarının çevresinde gelişen koloniyel yapılar kendi içinde işleyen yeni bir yaşantıyı ifade etmesi sebebiyle çeşitliliğe sahip bir mimari yaklaşımı ifade etmektedir (Şekil 2). Üretici erkin kömür üretimine yönelik geliştirdiği stratejiler, aynı zamanda üretime

²⁰ 1987 tarihli, havzadaki askeri yönetimi idare eden Dilaver Paşa 'dan ismini alan Dilaver Paşa Nizamnamesi, çalışma hayatını düzenlemek adına yapılan ilk kanunname olarak; kömür üretiminde düşük ücretler ve ağır çalışma koşulları sebebiyle bölge halkının madende çalışmasını zorunlu kılmakta ve üretimin devamlılığını esas almaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Yüksel, 2017: 155-178.

²¹ Quarted, 2009: 223-252.

²² Şengül vd., 2017: 23.

²³ Bakioğlu, 2014: 105.

²⁴ Taşkömürü havzasının Osmanlı dönemi imtiyaz alanı 1910 tarihli Teskere-i Samiye kanunu ile belirlenmiş olup 2200 km² si denizde olmak üzere 13.350 km²'lik bir alanda sahil şeridi boyunca kuzeydoğu-güneybatı yönünde uzanmaktadır. 2000 tarihinde sınırlar küçültülerek 6885 km² olarak yeniden düzenlenmiştir. Kozlu, Karadon, Üzülmez, Amasra ve Armutçuk olmak üzere beş bölgede üretim faaliyetleri sürdürülmektedir. Özellikle Kozlu, Kilimli (Karadon) ve Üzülmez vadileri boyunca uzanan üretim alanları ilk kömür kazılarının yapıldığı noktalardır. Ayrıntılı bilgi için bkz. URL 1.

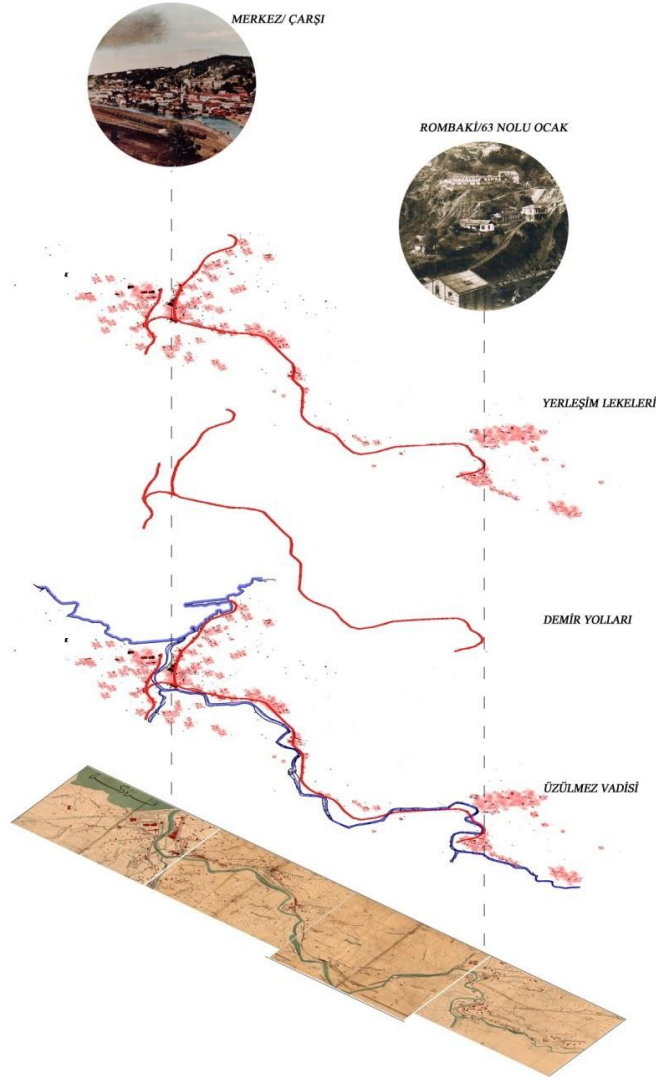

dayalı barınma, eğitim, sağlık, ulaşım gibi farklı fonksiyonel ihtiyaçlara da cevap verme zorunluluğunu doğurmuştur. Bu stratejilere karşı bir cevap niteliğinde geliştirilen taktikler ise mekanların kente özgü kullanımlarını ortaya çıkaracaktır.

Şekil 1. Üzülmöz Vadisi'nin 1926 Tarihli Haritası²⁵

Şekil 2. 20. yy. Başımda Vadide Ulaşım ve Yerleşim Katmanları; Merkez Çarşı Bölgesi ve Vadinin Doğusunda Yer Alan Rombaki Ocağı²⁶

²⁵ Ekrem Murat Zaman arşivi, 2020.

²⁶ 63 numaralı ocak olarak bilinen Rombaki Ocağı ismini ortaklarından Yorgi Rombaki'den almaktadır. 1904 yılında 100 işçinin çalıştığı ocağın yıllık üretim hacmi 300.000 tondur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Zaman, 2021: 133-134.

Üretim alanlarının çevresinde konumlanan barınma fonksiyonunun 3 ana karakteri kullanıcının üretim zincirinde yer aldığı sınıfa göre belirlenmektedir. Bu anlamda işçilerin kendi imkanları ile yaptıkları geçici barınaklar,²⁷ şirketler tarafından yapılan mühendis konutları ve yine şirketler tarafından inşa edilen işçi yatakhaneleri 3 ana tipolojiyi ifade etmektedir.²⁸ Tablo 2 de görüldüğü üzere çalışan profilleri ve bu profile bağlı gelişen barınma tipolojileri bir araya geldiklerinde koloniyel özelliğe evirilmektedir. Üretimin devamlılığını önceleyen şirket sahipleri çalışanlarına yönelik barınma stratejileri ile iş gücünü bölgeye çekmeye çalışırken, özellikle mübadeleli işçiler 12 günlük vardiyaları dahilinde barınmaya yönelik kendi tipolojilerini üreterek yeni barınma taktiklerini geliştirmişlerdir.

Tablo 2. 1900'lerin Başında Havzadaki İşçi Profilleri ve Barınma Özellikleri²⁹

Mükellef işçiler			Askerler	Serbest Piyasa İş gücü
Maden işçileri + Kiracı + Küfeci + Kazmacı	Orman İşçileri	Felekeçiler	Askerlik hizmetini tamamlamak üzere bölgeye gelen ve maden işleminde çalışan işçiler	Özel şirketlerin farklı ülkelerden getirdikleri yabancı uyruklu işçi ve mühendisler
12 gün vardiya sistemiyle çalışan işçiler madende çalıştıkları zamanlarda işçi barakalarında kalmakta ve bu barakalar genellikle üretim tesislerine yakın konumlanmaktadır. Bu işçiler ailelerini yanına getirmemekte ve vardiya dışında köylerine geri dönmektedir.			Askeri hizmetini yapmak üzere havzaya gelen Bahriye askerleri toplu olarak işçi pavyonlarında kalmakta, askerlik süreleri bitince bölgeyi terk etmektedirler.	Özel şirketlerin getirmiş olduğu çalışanlar uzun süreli olarak barınma ihtiyaçlarının karşılanması adına şirketler tarafından yapılmış konutlarda ikamet etmektedirler.
				

Kömürün ocaklardan limana taşınmasında kullanılan demir yolları devlet ve özel şirketlerin girişi ile kenti iç bölgelerden sahile bağlayan ana ulaşım aksları olarak şekillenmektedir. Üzülmüş Vadisi boyunca uzanan maden ocakları, kömürün vadi zeminine ulaştırılmasının ardından vagonlar vasıtası ile merkezdeki limana taşınmakta ve trenin gün içinde doğu-batı yönlü ritmik hareketi sadece kömürün taşınmasına değil aynı zamanda işçilerin ulaşım taktikleri geliştirmelerine imkân sağlamaktadır. Kömür vagonlarının ocak bölgeleri ve merkez arasında çift yönlü yolculuğu, işçiler için ücretsiz ve hızlı ulaşımı ifade etmektedir. İşçilerin vagonlara asılarak merkeze ulaşım için geliştirdikleri bu taktik ne kadar tehlikeli olsa da işçiler arasında yaygın olarak kullanılan bir yöntemdir.³⁰ Ayrıca varageller ile yüksek rakımdan çıkarılan kömürün vadinin tabanında yer alan tren ya da lavuara³¹ ulaştırılması sağlanmıştır. Varagel³² ayaklarının

²⁷ Ahmet Naim'in yaşamının çoğu yer altında geçen madenci Ethem Çavuş'un deneyimlerini anlattığı kitabı Yer Altında Kırk beş Sene'de çevre köylerden gelen işçilerin hijyen koşullarından yoksun, pişirme ve ısınma için oluşturulan orta ateş etrafında toprak yataklar ile sınırlanan barakalarda kaldıkları, işe yeni başlayan işçilerin de kendi barakalarını yapmakla yükümlü oldukları belirtilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Naim, 2014: 18.

²⁸ Zaman, 2004: 47, 184.

²⁹ Zaman, 2004: 47, 184'ten yararlanılarak üretilmiştir.

³⁰ Quated, 2009: 269-270.

³¹ Lavuar, kömür madenciliğinde kömürü yıkama (hazırlama ve zenginleştirme) tesisidir. Madencilikte tüvanan ürünlerin zenginleştirilerek daha uygun fiyatla satışı sağlamak veya nihai ürün elde etme aşamasına hazırlamak için ocaktan çıkan madenlerin ilk işleme (hazırlama ve zenginleştirme işlemlerine) tabi tutuldukları tesis. Ayrıntılı bilgi için bkz. URL 3.

³² Eğimli olan ve katları birbirine bağlayan, yer çekiminden yararlanılarak dolu vagonları aşağıya, boş vagonları da yukarıya çekmeye yarayan, nakliyat yolu. Eğimli yolda veya kuyuda yer çekiminden yararlanarak taşıma yapmaya yarayan mekanik düzen. Ayrıntılı bilgi için bkz. URL 3.

bulunduğu alanlar geçici ya da kalıcı konut yerleşimleri ve üretim destek birimlerin yoğunlaştığı bölgeler haline gelmiştir (Şekil 3).

Şekil 3. Üzülmaz Vadisi'nin Kuzeyinde Yer Alan Gelik'te bir Varagel Sistemi ve Çevre Yapıları³³

20. yy. başları işçi hakları ve sağlık hizmetleri açısından oldukça yoksun bir dönemi ifade etmektedir.³⁴ Her ne kadar belirli kanun ve nizamnameler ile tedavi ihtiyaçlarına karşın önlemler alınmaya çalışılsa da yeterli gözükmemektedir. Bu dönemde vadi boyunca yayılan tüm işletmeler kendi bünyelerinde küçük tedavi birimleri oluşturmuşlar, merkezde ise üretimi domine eden Ereğli Şirket-i Osmaniye'si büyük bir hastane kurmuştur. Bu dönem çoğu işçinin çevre köylerden geldiği düşünülürse, ağır hastaların tedavi için evlerine gönderildiği, diğer hastaların ise işletmelerdeki küçük revirlerde tedavi edildiği bir dönemdir.³⁵ Şirketlerin sağlık harcamalarına yeterince pay ayırmaması, özellikle çevre köylerden gelen mübadeleli işçilerin köylerine dönerek kendi imkânları ile tedavi edilmeleri yönünde yeni bir karşı taktiğin gelişmesine sebep olmuştur.

Yer altı madenciliği derinlere inildikçe yüksek teknik bilgi gerektiren ve bu tekniğe dayalı olarak da farklı üretim modellerine açık olan bir disiplindir. Kömürün ilk bulunduğu yıllarda yüzeyde uzanan kömür damarları üzerinde üretim yapmak daha kolay sayılırken, yüzeydeki kömür tükendikçe derinlere inme zorunluluğu doğmuştur.³⁶ Bu anlamda çevredeki mükellef madencilerin eğitimi için kömür üretimine dair belirli tekniklerin öğretilmesi zorunluluğu doğmuştur. Bölgeye gelen yabancı sermaye, kendi bünyesindeki eğitimli işçileri yerli mükellef işçileri eğitmek için kullanmıştır. Daha çok usta- çırak ilişkisi içerisinde yürütülen mesleki eğitimin ilk öğreticileri bölgeye gelen Karadağlı madencilerdir.³⁷ İnfomal madencilik eğitimi; eğitiminin kurumsal bir kimliğe evrilmesine kadar birer deneyime dayalı öğreti olarak varlığını korumuştur.³⁸ Bu dönem üreticinin daha az eğitim harcaması ekseninde bir stratejiyi, işçinin ise deneyim kazanmasına yönelik geliştirilen usta- çırak taktiklerini ifade etmektedir.

³³ Salt, Osmanlı Bankası Arşivleri, Ayrıntılı bilgi için bkz. URL 4.

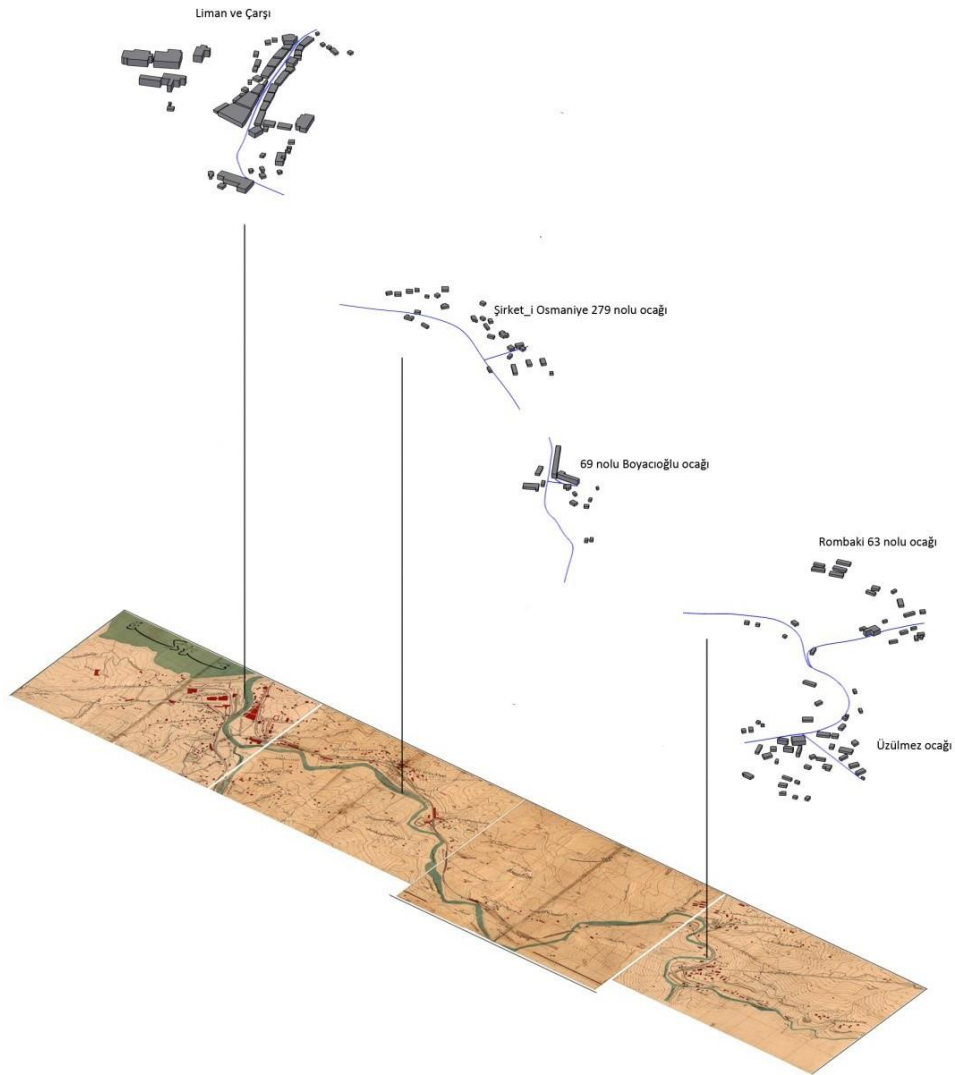
³⁴ 1921 tarihli Amele Kanunu sadece işçilerin değil işverenin de hak ve yükümlülüklerini belirleyen ulusal ölçekte ilk işçi kanunudur. Bu kanun kapsamında eğitim, sağlık, barınma gibi fonksiyonların yapım ve yürütülüşü adına işverene yükümlülükler vermektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. URL 2: 207-209.

³⁵ Quated, 2009: 323.

³⁶ Quated, 2009: 91-92.

³⁷ Karaoğuz, 2014: 163-164.

³⁸ 1921 Amale Kanunu 13. Madde kapsamında maden ocağı işletmecilerinin yeni işe girenler için gece eğitimi yapılabilecek bir okul yapma ve öğretmen tutma zorunluluğu getirilmiştir. 1940 Maden Teknisyen Mektebi ve Yüksek Maden Teknisyen Mektebi'nin açılmasıyla da kurumsal bir kimliğe evrilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Dölen, 2021: 2-3.

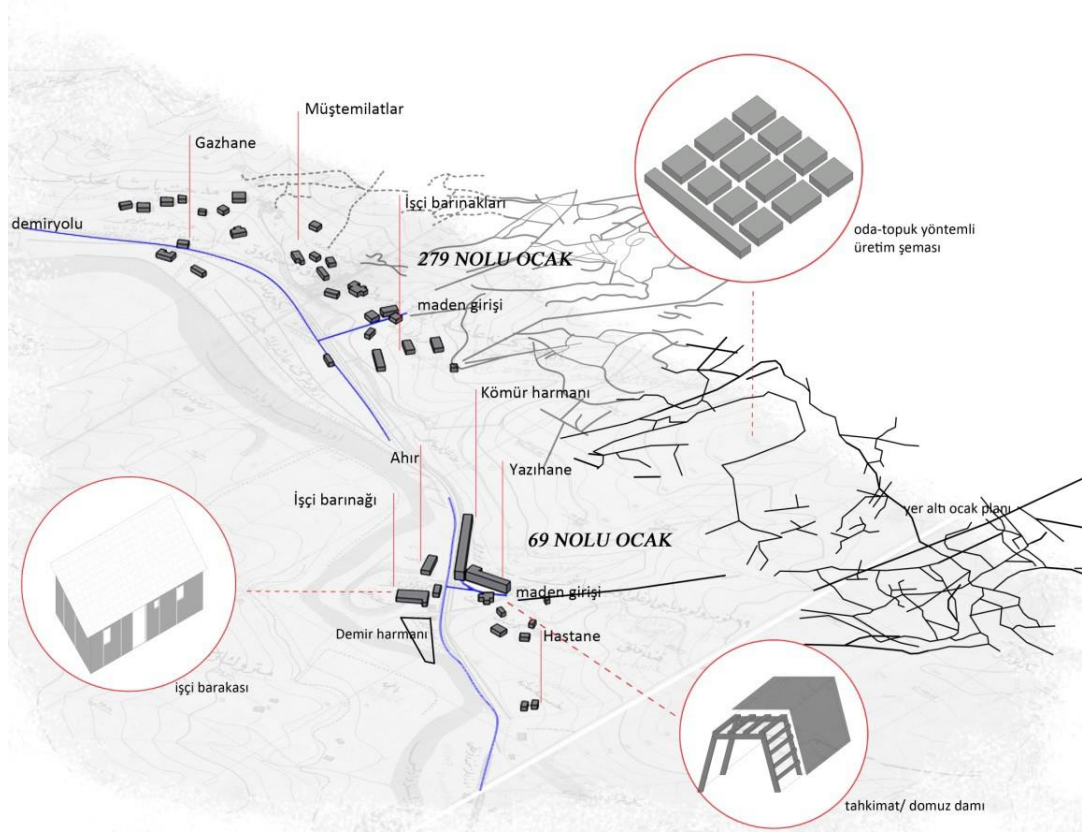
Şekil 4. 20. yy. Başı Vadi Boyunca Yayılan Maden Ocakları ve Çevresinde Gelişen Koloniyel Yapıları Gösterir 1926 Tarihli Harita ve 3 Boyutlu Canlandırmaları³⁹

Fonksiyonların işleyişine yönelik tespit edilen strateji ve taktiklerin kentteki görünürlüklerini ifade eden mekânsal ölçeği, maden kentinin üretime dayalı tipolojik özelliklerine referans vermektedir. 20. yy. başı farklı üretici aktörlerin vadede faaliyet gösterdiği ve işçi tarihi açısından da ilk sayılabilecek köylü-işçi⁴⁰ sınıfının gündelik hayatına dair mekânsal çözümleri barındıran bir dönemi ifade etmektedir. Vardiyalar halinde çalışan işçilerin madende çalışma süreleri bittiğinde köylerine dönerek tarım ve hayvancılık ile uğraştığı düşünülürse, köyler ve madenler arasında hareket eden yerli halkın farklı iş kollarına dair faaliyetlerini kısa periyotlar halinde gerçekleştirdikleri söylenebilir. Maden ocaklarında çalıştıkları periyotlar uzun çalışma saatleri ve kısa dinlenme süreleri sebebiyle dinlenme ve üretim alanlarının birbirine yakın lokasyonlarda konumlanması gerekliliğini doğurmaktadır. Üzülmez Vadisi boyunca uzanan maden

³⁹ Vadede koloniyel özellik gösteren yerleşim bölgeleri daha çok kömür üretimine hizmet eden yapılı çevre, üretimde yer alan işçilerin konakladığı barınaklar ve temel gündelik ihtiyaçlarını karşıladıkları birimlerin oluşturduğu lekeleri ifade etmektedir. Boş zaman aktiviteleri ve alışveriş faaliyetleri merkez liman bölgesinde gerçekleşmektedir.

⁴⁰ Madenlerde çalışacak işçilerin belirlenmesi muhtarlar vasıtasıyla gerçekleşmektedir. Dilaverpaşa nizamnamesine göre çevre köyler arasında iş bölümü mevcuttur. Bazı köyler kazmacı bazıları tahkimatçı olarak sanat kollarına ayrılmaktaydı. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kahveci, vd., 1994: 6. Bu durum belirli köylerin madencilik belirlenmiş alanlarında uzmanlaşmasını sağlamaktaydı. Kazmacı, Domuz damcı, Taramacı Köyü vb. Ayrıntılı bilgi için bkz. Yıldırım, 2017: 37-40.

ocakları sadece üretim değil aynı zamanda üretime katılan aktörlerin gündelik ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik mekânsal çözümleri de barındırmaktadır (Şekil 4).

Şekil 5. 279 ve 63 nolu Ocaklar, Çevre Yapıları ve Yer Altı Üretim Damarlarına Ait 3 Boyutlu Canlandırma ile Maden Girişi ve Çevresinde Gelişen Doku⁴¹

Ocakları içine alan ve var oluş sebepleri kömür üretimine referans veren koloniyel yapılar; üretime dayalı gündelik hayatın kendine özgü mekânlarını oluşturmaktadır. Bu mekânlar; yer altında devam eden kömür üretimini yer üstündeki nakliye hizmetlerine bağlamaktadır. Sadece yer üstünde değil yer altında da kazı tekniğine dayalı olarak yeni hacimler üretilmektedir. Dönemin yer altı üretim planlarına bakıldığında oda- topuk⁴² yöntemi ile yapılan kazı faaliyetleri dolayısıyla yer altı gridal bir şehir planını andırırken, yeryüzünün topografik yapısı sebebiyle organik yapıda geliştiği söylenebilir. Şekil 5'te görüldüğü üzere; kömürün yeryüzüne çıkarıldığı andan itibaren kayıt altına alınması yazıhaneler, depolanması kömür harmanları ve nakliyesi için dekovil hatları oluşturulmaktadır. Direk harmanları yer altında ilerlemek için tavanın çökmesini engellemek adına kurulan tahkimat (domuz damları) için kullanılacak ahşap kütüklerin depolandığı ve şekillendirildiği alanları ifade etmektedir. Üretim metasına yönelik oluşturulan bu mekânsal düzenlerin dışında, üretime katılan aktörlerin barınma ve sağlık

⁴¹ 1910-26 arasında üretilmiş halihazır ve yeraltı imalat planları çakıştırılarak hazırlanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Bülent Ecevit Üniversitesi Geomatik Mühendisliği Bölümü Maden Haritaları Müzesi, pafta: H-2.

⁴² Oda; genellikle taban alanı dikdörtgen şeklinde, düzgün bir biçimi olan üretim yeridir. Bir odanın boyutları her zaman galeri, taban ve kılavuz boyutlarından büyüktür. Odaların boyutları üretimden önce tavan, taban, yan taş ve cevherin yapısına göre saptanır. Odalar arasında topuklar bırakılır. Topuk; yeraltı işletmesinde üretim yapılan yerlerde veya bunlar arasında bırakılan ve daha sonra alınacak veya alınmayacak, belirli bir biçimi olan veya olmayan maden kitlesidir. Topuğun görevi tavanı tutmak ve tabakalar arasındaki oluşum bütünlüğünü korumaktır. Oda- topuk; madenin üzerini örten tabakanın kalınlığı, kendini taşıma kabiliyeti, göçmeden durabileceği azami açıklık, taban taşının taşıma mukavemet ve niteliği dikkate alınarak tespit edilen oda ve topuk genişliğine göre çalışma esasına dayanan tahkimatsız üretim metodudur. Bu yöntemde cevher düzenli odalar açılarak maden ocağından alınır. Ayrıntılı bilgi için bkz. URL 3.

gibi gündelik ihtiyaçlarına yönelik inşa edilen küçük ölçekli yapılar da bulunmaktadır. Bu koloniyel oluşumlar dönemin üretici aktörleri ve üretim yöntemine bağlı olarak farklı kullanıcıları bir araya getirmektedir. Şekil 6’da görüldüğü üzere bir maden ocağı ve çevresinde üretim faaliyetleri dışında küçük ticari faaliyetleri işaret eden seyyar satıcılar, alışveriş yapan, kömür nakliye eden ve tahkimat için ahşap sütunları taşıyan işçiler gündelik rutinleri yansıtmaktadır.

Şekil 6. Çaydamar Madeni Çevresinde Gündelik Hayattan bir Kesit; Günlük Satışını Yapan Seyyar Satıcı, Kömür Vagonlarını İten ve Ahşap Direkleri Yüklenen İşçiler⁴³

Şekil 7’de bölgede bulunan bir maden ocağının girişinde kazma ve kürekleri ile kıyafetlerinden anlaşıldığı üzere farklı kültürlerden işçi, memurlar ve ortalarında madeni işleten işletme sahipleri görülmektedir. Birçok farklı kartpostalda rastlanan benzer içerikli fotoğraflar, işletmenin iş gücü ve kapasitesini göstermesi açısından yol göstericidir.

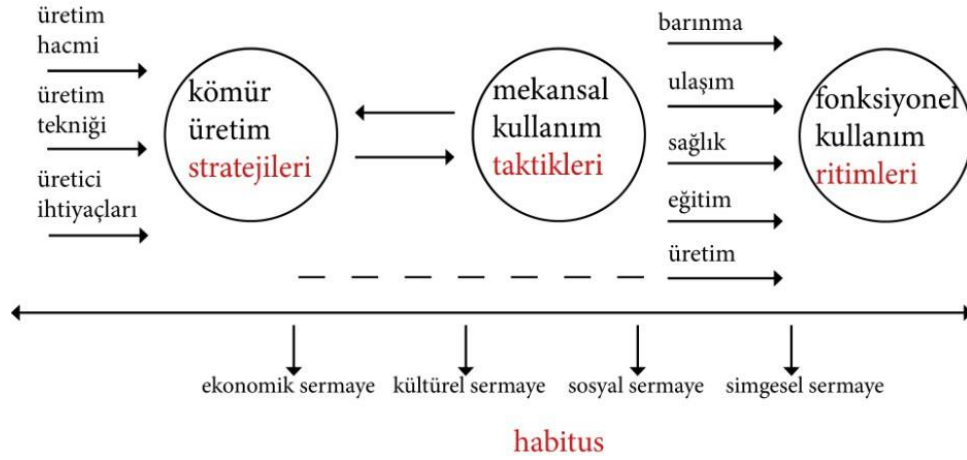
Şekil 7. Vadide Yer Alan “Yechil Dagħ” Madeni ve Çalışanları; Ortada Maden Sahipleri ve Çevresinde Kıyafetlerinden Anlaşıldığı Üzere Farklı Etnik Köken ve Sosyal Sınıftan İşçiler⁴⁴

⁴³ Salt, Osmanlı Bankası Arşivleri, Kartpostalda ifade edilen “Tschai- Damar” günümüzde de hala kazılmakta olan Çay Damarı ‘nı ifade etmektedir. Günümüzde de bir semte ismini veren Çay Damarı, 1900 başlarında çekilen bu fotoğrafta bir lokasyondan ya da üzerinde çalışılan damarı ifade edebilir. Bu sebeple Üzülmez Vadisi’nde ya da yine bugün ismini verdiği ve vadinin güneyinde yer alan Çaydamar bölgesinde yer alma ihtimalleri düşünülebilir. Ayrıntılı bilgi için bkz. URL 5.

⁴⁴ Çatma, 2016.

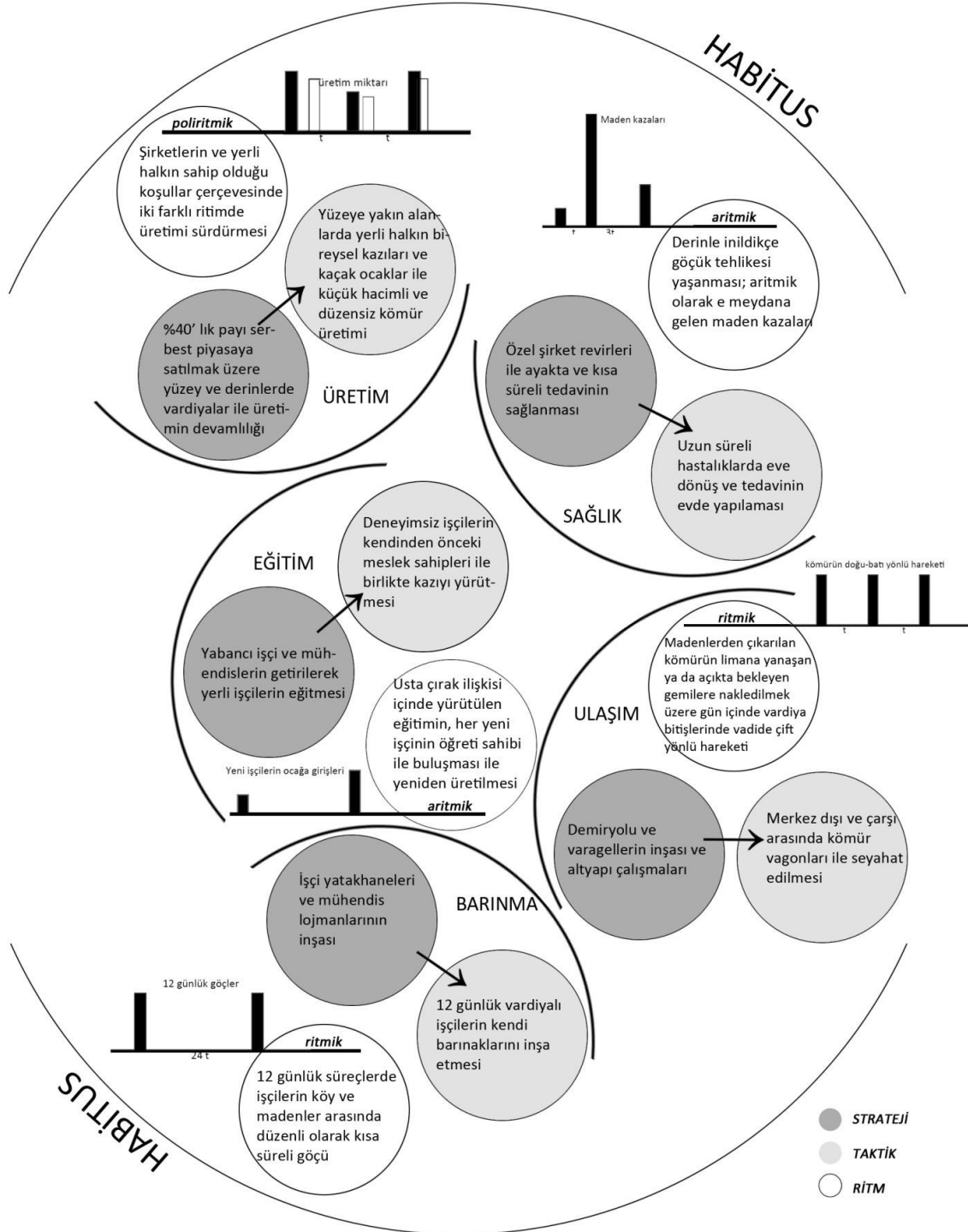
4. Üzülmez Vadisinde Gündelik Hayatın Ritimleri

Üretimin devamlılığının sağlanması adına geliştirilen stratejiler ve bu stratejilere karşı kentlinin ürettiği taktikler, yaşanan mekânı çözümlmek adına birer araç olarak kullanılmıştır. Maden ocakları çevresinde gelişen mekânsal üretim süreci ve gündelik hayat; üretime katılan aktörler ve bu aktörlerin mekandaki deneyimlerini işaret etmektedir. Yer altı ve üstü ile bütün bir yaşantıyı ifade eden maden şehrinin hakikatine de kendine has gündelik hayat pratiklerini analiz ederek ulaşılabilir. Maden şehrinin habitusu, kömür üretim alışkanlıkları çerçevesinde mekâna dair yeni kullanımları işaret etmektedir. Üretim hacmi, tekniği ve üreticinin gereksinimleri kömür üretim stratejilerine yön verirken, bu stratejiler doğrultusunda farklı fonksiyonlar dahilinde oluşturulan mekanların kullanımına yönelik geliştirilen taktikler kente özgü gündelik hayat ritimlerini ortaya çıkarmaktadır (Şekil 8).

Şekil 8. Maden Kenti Habitusunda Gelişen Strateji, Taktik ve Ritimlerin Kavramsal Modellemesi

Üzülmez Vadisi boyunca uzanan farklı maden alanlarında kömür üretiminde sürekliliğinin sağlanması adına yönetici/üretici erk tarafından uygulanan stratejiler, çalışanların daha çok üretim söylemi karşısında gündelik ihtiyaçlarını karşılamaları için taktikler üretmelerini zorunlu kılmıştır. Şekil 9'da görüldüğü üzere üretim alışkanlıkları çerçevesinde tanımlanan ve barınma, ulaşım, üretim, eğitim, sağlık gibi yeni kullanımlar ile şekillenen maden kenti habitusunda; üretimin devamlılığı için geliştirilen stratejiler ve bu stratejilere göre üretilen taktikler, kentin gündelik yaşantısında ritmik, poliritmik ve aritmik kullanımları beraberinde getirmiştir.

Şekil 9. Üzülmez Vadisi Habitusunda Gündelik Hayattaki Ulaşım, Barınma, Sağlık, Üretim ve Eğitim Alanlarında Ritim Karakterlerinin Tespiti

Ritmin olayların düzenli aralıklarla tekrarlanması olduğu düşünülürse, maden kentinde de üretime dayalı yaşantıda gündelik hayata dair alanlarda meydana gelen olayların tekrarlanma sıklığı kente özgü ritimleri açığa çıkarmaktadır. Gün bazında çıkarılan kömür miktarı, işçi sayısı, yeterliliği, jeolojik ve teknolojik koşullar vb. faktörler ile değişken bir hacimdedir. Ayrıca farklı üretici profillerce tanımlanan öznel ritimler kömür üretimine *poliritmik* bir nitelik ka-

zandırmaktadır. Özellikle %40'lık bir payın serbest piyasaya satışına izin veren düzenlemelerden sonra, yüksek iş gücü ile *üretim* devamlılığını sağlamak isteyen şirketler, cevherin bulunduğu bölgelerin işletme haklarını satın alarak, parçalı üretim alanlarını kendi bünyeleri altında toplama stratejisini benimseyerek üretimi domine etmekte, belirli vardiyalar dahilinde üretime devam etmektedir. Buna karşılık ise yerli halk yüzeyde açığa çıkan küçük çaplı kömür damarlarını takip ederek kendi üretim yöntemleri ve çalışma periyotlarını geliştirmekte, kar elde etmekten ziyade kendi yakıt ihtiyacını karşılayabilmektedir. Gün içinde vardiyalar halinde devam eden üretim dahilinde kömürün belirli saatlerde yeryüzüne ulaştırılması ve vagonlar ile merkeze taşınması aynı düzende tekrarlandığından *ritmik* bir hareketi işaret etmektedir. Kömürün hızlı ve güvenle taşınmasına yönelik benimsenen bir strateji olarak inşa edilen demir yolları ise sadece kömürün nakliyesi değil aynı zamanda işçilerin merkez ve madenler arasında *ulaşım* ihtiyacını karşılamak adına yeni bir taktiğin geliştirilmesine olanak sağlamıştır. Şirketlerin uzak bölgelerden kente gelen işçi ve mühendisler için lojman ve yatakhaneler inşa ederken, 12 günlük vardiyalar halinde üretime katılan işçiler için kalıcı konut sağlamaması; işçilerin kendi *barınma* taktiklerini geliştirmelerine sebep olmuştur. 12 günlük periyotlar ile üretime katılmaları, köy ve kent arasında düzenli *ritmik* bir hareketi ve sürekli bir baraka yapısını işaret etmektedir.

Şirketler rezervin tespit edilmesi ve derinlerde üretimin devamlılığının sağlanması adına eğitilmiş mühendisleri bölgeye çekerek üretim verimliliğini arttırmak istemektedir. Buna karşılık işçilerin *eğitimi* için kurumsal bir kimliği tercih etmemektedir. Teknik ve taktik bilgileri öğrenmek adına usta- çırak ilişkisi içerisinde işçiler kendi informal eğitimlerini sağlamaktadırlar. Öyle ki bazı köyler kömür üretiminin belirli kademelerinde (kazmacı, küfeci, felekeci vb.) daha çok uzmanlaşmakta ve her yeni gelen işçi bağlı olduğu köyün uzmanlık alanı çerçevesinde yine aynı köye mensup olan tecrübeli bir işçi tarafından usta -çırak ilişkisi içinde eğitilmektedir. Her çırak ve tecrübe sahibi işçi arasında kurulan öğretiminin tekrarı, her yeni üretim döneminde ihtiyaç duyulan yeni işçi hacminin değişkenlik gösterdiği göz önüne alınarak *aritmik* bir özellik göstermektedir. Bunun yanı sıra yer altı ve üstünde kömür ve onu destekleyen yan üretimler devam ederken ağır çalışma koşulları sebebiyle iş kazaları meydana gelmektedir. Özellikle iş güvenliği konusunda yeterli tedbirlerin alınmaması beklenmedik anlarda işçi yaralanmaları ve ölümlerine sebebiyet vermektedir. Şirketler bu tür durumlar için yüksek yatak kapasiteli *sağlık* merkezleri yerine küçük ölçekli revirler ile ayakta tedavi yapmayı tercih etmektedirler. Büyük hastalıklar içinse yakın köylerden gelen işçiler evlerine gönderilerek dinlendirilmektedir. Teknolojik yetersizlikler ve işçi eğitimindeki sorunlar çerçevesinde düzensiz periyotlar halinde iş kazaları meydana gelmekte, belirsiz zaman ve büyüklükleri sebebiyle *aritmik* bir özellik göstermektedir.

Sonuç

Bourdieu'nun belirttiği üzere oyunun oynandığı alan ve alandaki sermaye habitusunun şekillenmesindeki ana rolü üstlenmektedir. Oyunun kurulduğu alan olarak maden kenti sahip olduğu kültürel, ekonomik, sosyal ve simgesel sermayesi dahilinde habitusunu şekillendirmektedir. Sahip olduğu rezerv ve yatırımları ile ekonomik sermayesini geliştirirken, ağır üretim koşulları altında kolektif bilinci geliştirmeye çabalayan üretici aktörleri sosyal sermayesidir. Devam eden üretim koşulları ve bu üretim hikayelerinden ilham alan kültürel mal ve hizmetleri ise maden kentine özgü kültürel sermayesini ifade etmektedir. İşaret edilen dönemde yine kömür üretimine referans veren üretim becerisi, tanınırlık, şirket hacmi vb. faktörler maden kentinin baskın simgesel sermaye örnekleridir. Tüm bu sermaye çeşitleri ve hayat bulduğu alan olarak maden kenti, gündelik hayatın her alanında (eğitim, sağlık, üretim, ulaşım, barınma) yeni işleyiş ve kullanım modellerini yani habitusu tanımlamaktadır. Habitusu özgü oluşan kullanımlar ise kentsel ritimleri ifade etmektedir. 20. yy. başındaki Üzülmüş Vadisi incelendiğinde;

barınma ve ulaşım alanlarında ritmik, üretimde poliritmik, eğitim ve sağlıkta ise aritmik özellikte kullanım ve işleyişlerin varlığından söz edilebilmektedir. Bu ritimler kentin gündelik hayatını çözümlmek adına anahtar bir rol üstlenmektedir.

Madencilik faaliyetlerinin yürütülmesi için uygulanan farklı politikalar, kömür üretimi, barınma, eğitim, sağlık ve ulaşım gibi gündelik hayata dair alanlardaki işleyiş ve kullanımı kökünden etkilemiş, kömür çıkarım faaliyetleri gündelik yaşama yön veren en güçlü değişken olarak kenti şekillendirmiştir. Özellikle mükellefiyet döneminde yaşanan barınma ve iş güvenliği sorunları, yeni mekânsal kullanım taktiklerinin üretilmesini zorunlu kılmıştır. Bölgedeki kömür üretim faaliyetleri deneyime dayalı bireysel ve kolektif pratikler ile şekillenmiştir. Üretim ve üretim ile şekillenen yan fonksiyonların gündelik ihtiyaçlara cevap verebilmesi adına; deneyimler vasıtası ile edinilmiş alışkanlıkların, yeni çözüm yollarının üretimini tetiklediği söylenebilir. Maden kentinin habitusu da kömür ve onun üretimine dayalı olarak gelişen alışkanlıkların mekânsal kullanımı dönüştürme gücünü yansıtmaktadır.

KAYNAKÇA

Arslan, Adile (2009), “Lefebvre’nin Üçlü Algılanan, Tasarlan, Yaşanan Mekan Diyalektiği”, *Dosya*, 17, 7-16.

Bakioğlu, Akın (2014), “Mehmet Seyda’nın Yanartaş Romanında İşçi Sınıfı ve Kültürü”, *Emekçileri Okumak*, İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 103-121.

Bridge, Gary (2018), “Pierre Bourdieu”, *Mekan ve Yer Üzerine Büyük Düşünürler*, İstanbul: Litera Yayınları, 145-151.

Bülent Ecevit Üniversitesi Geomatik Mühendisliği Bölümü Maden Haritaları Arşivi, Yer Altı İmalat Planı, pafta: H-2.

Coşkun, Mustafa Kemal (2014), *Emekçileri Okumak*, İstanbul: Evrensel Basım Yayın.

Çatma, Erol (2016), “Zonguldak Kent Tarihine Kısa Bir Yaklaşım”, (5 Mayıs 2022) <https://kdzereglifutbol.blogspot.com/2016/09/>

Deniz, Çağlar ve Kentel, Ferhat (2016), “De Certeau: Operasyonlar, Strateji, Taktik ve Kent”, *Tarih Okulu Dergisi*, 9/ 25, 747- 761.

Dölen, Emre (2021), “Zonguldak Maden Teknisyen Mektebi (1940 – 1949)”, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, 22/ 1, 1-66.

Esgin, Ali (2020), “Gündelik Hayat Sosyolojisi: Tarihsel Süreç ve Temel İlkeler”, *Gündelik Hayat Sosyolojisi Temalar, Sorunsallar ve Güzergahlar*, Ankara: Phoenix Yayınevi, 13-34.

Ghulyan, Husik (2017), “Lefebvre’nin Mekan Kuramının Yapısal ve Kavramsal Çerçevesine Dair Okuma”, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 26/3, 1-29.

Kahveci, Erol ve Nichols, Theo (1994),” Politik Rejim, Sermaye Birikimi ve Türkiye’de Maden İşçisinin Durumu: Zonguldak Kömür Havzasında Son 50 Yılda Meydana Gelen İş Kazalarının Bir Değerlendirmesi”, *Sosyoloji Dergisi*, 1994/ 5, 1-34.

Karaoğuz, Doğu (2014), *Karaelmas’ın İlk Madencileri*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Kaplan, Merve ve Yardımcıoğlu, Mahmut (2020), “Alan, Habitus ve Sermaye Kavramlarıyla Pierre Bourdieu”, *Habitus Toplum Bilim Dergisi*, 1, 23-38.

Kırış, Emine (2009), “Fransız Sosyoloji’sinde Gündelik Hayat Çalışmaları”, *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 5/9, 131-145.

Kurtar, Senem (2012), "Mekanı Yaşamak: Lefebvre ve Mekanın Diyalektik Oluşumu", *TÜCAUM VII Coğrafya Sempozyumu*, 18-19 Ekim 2021, Ankara, 349-356.

Lefebvre, Henri (2002), *Mekanın Üretimi*, İstanbul: Sel Yayıncılık.

_____ (2018), *Ritimanaliz*, İstanbul: Sel Yayıncılık.

Naim, Ahmet (2014), *Yeraltında Kırk Beş Sene*, İstanbul: Evrensel Basım Yayım.

Sarıkoçuncu, Ali (1992), *Milli Mücadele'de Zonguldak ve Havalisi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Şengül, Tarık& Aytekin, Atilla (2017), "Devletin Zonguldak Kömür Havzası'nda İşçi Sınıfı Kimliği Üzerindeki Etkisine Dair Bazı Notlar", *Yüz Karası Değil Kömür Karası Zonguldak*, İstanbul: İletişim Yayıncılık, 19-36.

Turut, Hatice& Özgür, Murat (2018), "Klasik kent kuramlarından eleştirel kent kuramlarına geçiş bağlamında kentleri yeniden okumak", *Ege Coğrafya Dergisi*, 27/1, 1-19.

Quarted, Donald (2009), *Osmanlı İmparatorluğu'nda Madenciler ve Devlet Zonguldak Kömür Havzası 1822-1920*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

Yıldırım, Ayça (2017), "Mükellefiyetin Ardından: Zonguldak Kömür Havzası'nda Çalışma İlişkileri (1946- 1962)", *Yüz Karası Değil Kömür Karası Zonguldak*, İstanbul: İletişim Yayıncılık, 37-68.

Yılmaz, Gaye (2018), *Michel de Certeau'nun Gündelik Hayat Sosyolojisiyle Bir Analiz; Almanya'daki Türklerin Gündelik Hayat Pratikleri ve Taktikler*, Ankara: Detay Yayıncılık.

Yüksel, Büşra (2017), "Çalışma İlişkilerine Yönelik İlk Düzenleme: Dilaver Paşa Nizamnamesi ve Çalışma Hayatına Etkileri", *İş ve Hayat Dergisi*, 3/6, 155-178.

Zaman, Ekrem Murat (2021), *Zonguldak İnsan Mekan Zaman*, İstanbul: Kule Yayınları.

_____ (2004), *Zonguldak Kömür Havzasının İki Yüzyılı*, Ankara: TMMOB Maden Mühendisleri Odası Yayınları.

URL 1: "İmtiyaz Alanları", (5 Ocak 2021). <http://taskomuru.net/tr/imtiyaz-alanlari/>.

URL 2: "Ereğli Havzai Fahmiyesi Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik Kanun" (5 Ocak 2021). <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.151.pdf>.

URL 3: "Maden Terimleri Sözlüğü", (28 Ocak 2022), <https://www.etimaden.gov.tr/maden-terimleri-sozlugu>.

URL 4: "Câble Guelik. Station Motrice. Salut de Zongouldak - Gelik Ocağı ile Üzülmez Ocağı arasında çalışan havai hat istasyonu" <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/196982>.

URL 5: "Salut de Zongouldak. Carreau de la mine de Tschai-Damar - Çaydamar Maden İşletmesi" (5 Mayıs 2022) <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/196983>.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı: Yazarlar makaleye eşit oranda katkı sağlamış olduklarını beyan eder.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.